

DREPT PUBLIC

CZU: 342.5

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.3\(66\).06](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.3(66).06)

ACCESUL LA JUSTIȚIE PRIN PRISMA DIGITALIZĂRII INFORMAȚIEI

Tatiana CIAGLIC,*formator INJ, membru CSM,
doctorand USM*<https://orcid.org/0009-0008-6293-7946>

SUMAR

Subiectul digitalizării domeniului justiției a devenit trend-ul ultimilor ani grație unui sistem complex de factori, atât de natură socială cât și de natură tehnică. Criza pandemică a scos în evidență importanța și utilitatea tehnologiilor informaționale în realizarea actului de justiție, dar, totodată, a ridicat noi semne de întrebare, or, limitele inițiale ale digitalizării și implicării acestui fenomen în viața publică, inclusiv în domeniul justiției, au fost depășite esențial. Perspectivele digitalizării informației și aplicabilitatea practică în domeniul justiției necesită o reconceptualizare a multor componente ale dreptului. Pentru societatea contemporană, predispusă situațiilor de criză, este necesar a revedea modul în care justițiabilii interacționează cu instanțele de judecată, își realizează drepturile și își satisfac interesele lor legitime.

Cuvinte-cheie: digitalizarea justiției, accesul la justiție, Covid, software de justiție, e-dosar, programul integrat de gestionare a dosarelor, sistemul informațional.

Digitalizarea domeniului justiției reprezintă un fenomen cunoscut în lume, adică și în Uniunea Europeană, și în Republica Moldova. Realitățile determinate de pandemie au accentuat axiologia procesului de digitalizare a serviciilor juridice în componenta mondială. Putem afirma

ACCESS TO JUSTICE THROUGH THE PRISM OF DIGITALIZATION OF THE INFORMATION

SUMMARY

The topic of digitisation of the justice sector has become mainstream in recent years, thanks to a complex system of both social and technical factors. The pandemic crisis has highlighted the importance and usefulness of information technologies in justice-making. At the same time, however, it has raised new questions, since the initial limits of digitization and the involvement of this phenomenon in public life, including in the field of justice, have been essentially exceeded, and the prospects of digitization of information and its practical applicability in the field of justice require a reconceptualization of many components of law. For today's crisis-prone society, it is necessary to reconceptualise how litigants interact with the courts and realise their rights and legitimate interests.

Key-words: justice digitalization, access to justice, Covid, justice software, e-file, integrated case management system, informational system.

cu certitudine că Moldova are o experiență de peste un deceniu de afirmare pe acest sector. Noile provocări demonstrează rolul major al tehnologiilor în asigurarea funcționării sistemului judiciar. Acesta se încadrează armonios în domeniul justiției, or, fără un sistem complex, bine integrat prin reciprocitate, eficiența și siguranța păstrării și transmiterii datelor, sistemul judiciar nu va avea o capacitate de valorificare a serviciului public de efectuare și

realizare a justiției în segmentul său de competență. La rândul său, aplicarea noilor tehnologii în sfera justiției generează necesitatea reconceptualizării principiilor de drept și a modului de realizare a justiției. În prezentul articol ne propunem să menționăm principalele aspecte ale accesului la justiție prin prisma digitalizării sectorului judiciar, provocările și pașii de urmat pentru gestionarea eficientă a situației.

Accesul liber la justiție este un drept fundamental [3, art.20] al fiecărui cetățean, care reiese însuși din justificarea existenței conceptului „stat de drept”, precum s-a declarat Republica Moldova [3, art.1 alin.(3)]. Constituția stabilește că orice persoană are **dreptul la satisfacție efectivă** din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care îi violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime. În același context, este de remarcat art. 8 al Declarației Universale a Drepturilor Omului, care prevede că „orice persoană are **dreptul să se adreseze în mod efectiv** instanțelor judiciare competente împotriva actelor care violează drepturile fundamentale ce îi sunt recunoscute prin Constituție sau prin lege”.

Cadrul normativ procedural dezvoltă, de asemenea, acest principiu general de drept:

- orice persoană are **dreptul la examinarea și soluționarea cauzei sale în mod echitabil, în termen rezonabil**, de către o instanță independentă, imparțială, legal constituită, care va acționa în conformitate cu prezentul cod [2];
- orice persoană interesată este în **drept să se adreseze în instanță judecătorească, în modul stabilit de lege**, pentru a-și apăra drepturile încălcate sau contestate, libertățile și interesele legitime [1].

Din cele relatate, putem determina semnificația termenului „accesul la justiție” în *stricto sensu* și *lato sensu* și raporta aceste determinative fenomenului de digitalizare, pentru a observa modul inedit prin care tehnologiile deschid noi provocări/posibilități pentru reconceptualizarea instituțiilor juridice, mai ales în situații de criză [5].

Astfel, în *stricto sensu* accesul la justiție ar însemna posibilitatea justițiabililor de a se adresa instanței de judecată, dispunând de drepturile lor cu scopul satisfacerii intereselor legitime. Pe de altă parte, în acest sens putem menționa și faimosul enunț „Justiția nu doar trebuie făcută, trebuie să se și vadă că s-a făcut justiție [8]”.

În *lato sensu*, accesul la justiție prin prisma „**modului efectiv de adresare instanței**” și „**dreptului la satisfacție efectivă**” ar însemna disponibilitatea unui sistem judiciar eficient, transparent, integru.

Argumentarea reiese din afirmațiile că „**dreptului la satisfacție efectivă**” ar semnala o legătură evidentă între noțiunile „satisfacție efectivă” și „instanțele judecătorești competente”, adică locul unde trebuie să se exercite apărarea drepturilor. Vom evidenția similitudinile dintre textul constituțional și Declarația Universală a Drepturilor Omului, care, în art. 8, se referă la „instanțele judecătorești competente”. Declarația Universală impune, în art. 10, condiția ca persoana să fie audiată de către un „tribunal independent și imparțial”, iar art. 14.1 al Pactului cu privire la drepturile civile și politice operează cu noțiunea de „tribunal competent, independent și imparțial, stabilit prin lege”. Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale se referă, în art. 6.1, la o „instanță independentă și imparțială, instituită de lege” și fixează aspectul temporal al efectivității prin „judecarea [...] într-un termen rezonabil a cauzei” [4, p. 101].

Pentru a satisface cerințele de volum înaintate comunicării de față, vom aborda accesul la justiție prin prisma digitalizării doar în *stricto sensu*. Conceptul interacțiunii electronice a justițiabililor și profesioniștilor din domeniul justiției cu instanțele de judecată nu este nou. Odată cu afirmarea digitalizării sectorului judiciar și judecătorec, apare la un moment dat întrebarea: cum putem digitaliza comunicarea justițiabilului/avocatului cu instanța pentru a eficientiza procesul, pentru a reduce nivelul resurselor necesare gestionării fluxurilor de lucru, pentru a exclude factorul uman etc.?

Pandemia a scos în evidență și chiar a condiționat forțarea procesului de interacțiune electronică a justițiabililor cu instanța. La nivel național, european și mondial au fost elaborate un șir de studii și recomandări privind asigurarea funcționării sistemului judiciar în timp de pandemie, inclusiv prin aplicarea noilor posibilități tehnice, cum ar fi videoconferințele, depunerea/recepționarea electronică a documentelor, folosirea semnăturii electronice etc.

Beneficiile digitalizării domeniului justiției, prin încadrarea într-un sistem unic a bazelor de date necesare, le putem clasifica în două compartimente generice, în conformitate cu crite-

riul subiecților care beneficiază și/sau valorifică aceste date: pentru justițiabili și pentru profesioniștii din domeniul justiției (atât reprezentanții profesilor publice, cât și reprezentanții profesiilor libere din domeniu). Delimitarea în cauză este determinată de limitele accesului la informațiile solicitate, or, pentru subiecții generali – justițiabili, există anumite limite de acces la informații – profund poate fi accesată și utilizată informația digitală care se referă nemijlocit la subiect, la persoanele ce se află în tutela sau curatela subiectului. Toate celelalte informații digitale, ce nu se referă la subiectul în cauză, sunt protejate de statutul caracterului confidențial al datelor cu caracter personal al terților. A doua categorie a clasificării – profesioniștii din domeniul justiției – necesită să dețină o competență mai largă de acces la informația digitalizată în scopul exercitării atribuțiilor profesionale, fără a invoca frecvent sintagma „date cu caracter personal”, or, ultima identifică și o valoare publică, un patrimoniu public, pentru că sistemele digitalizate de date reprezintă un patrimoniu public, ce nu se reduce numai la suma aritmetică a datelor cu caracter personal ale fiecărei persoane fizice sau juridice. Important este de a elabora și aplica un monitoring automat de accesare a bazelor de date digitalizate, cu fixarea subiectului profesionist și argumentarea acestei accesări. Intenția de monitorizare este necesară nu pentru a tulbura subiectul privat, care va putea vedea că i-au fost accesate anumite date, de către cine și în ce temei, este important de realizat acest segment indispensabil procesului de digitalizare anume pentru anumite organe de control ale statului, care vor evalua legalitatea accesării.

Revenind la beneficiile digitalizării sectorului justiției, le putem nominaliza pe următoarele, fără a accentua un caracter exhaustiv al acestora:

- a) accesul rapid la informațiile necesare care vizează propria persoană;
- b) caracterul oficial veridic al actelor care conțin informațiile accesate;
- c) posibilitatea evaluării rapide a legalității și legitimității actelor care conțin informația accesată;
- d) stabilirea rapidă a interacțiunii dintre diferite acte oficiale;
- e) posibilitatea pentru profesioniștii din domeniul justiției de a-și realiza rapid, calitativ și eficient atribuțiile profesionale

(acest beneficiu ar trebui privit prin prisma principiului contradictorialității procesului și egalarea în drepturi a profesiei libere de avocat cu profesiile publice din domeniu);

- f) reducerea esențială a volumului de lucru și contribuirea fundamentală a digitalizării procedurilor premergătoare procesului judecătoresc și a dinamizării acestuia.

Perspectivile de valorificare a beneficiilor digitalizării informației vizează direct și nemijlocit fenomenul accesului la justiție prin evidențierea eficienței reale a acestui acces. Un sistem complex de măsuri, la fel digitalizate, va acorda posibilitatea reducerii esențiale a pregătirii unei cereri de chemare în judecată, de pregătire pentru un proces judiciar, de noi perspective a valorificării conceptului „e-dosar”, de simplificare a procedurii de examinare a cauzelor de orice competență în instanțele de drept comun și specializate (dacă acestea se regăsesc în sistemul de organizare judecătorească), de executare eficientă și calitativă a actelor de justiție.

Digitalizarea informației de valoare juridică nu are anumite limite, însuși fenomenul digitalizării invocă noi perspective și posibilități, limite de valorificare a informației contemporane cu caracter public și privat, or, este important de accentuat – procesul de digitalizare a informației este unul complex, există segmente de informație incipient digitalizată, însă limitele și metodele de sistematizare a ei, criteriile în baza cărora se acordă profunzimi diferite de acces la informația publică/privată urmează a fi determinate.

O provocare majoră pe calea depășirii crizei era și rămâne a fi lipsa sau neconcordanța reglementărilor procesuale cu soluțiile tehnice disponibile la moment. Ca rezultat, s-au profilat câteva abordări de referință:

- *status quo* (de moment);
- modificarea/completarea cadrului normativ procedural;
- elaborarea soluțiilor tehnice *customize*, conforme cadrului normativ procedural.

Problema de bază cu ultimele două abordări este că ambele necesită timp, iar ultima necesită și investiții semnificative necesare dezvoltării și ulterioarei *mentenanțe* a noilor sisteme informaționale, integrării sistemelor informaționale, stabilirii și menținerii interoperabilității și schimbului de date între sistemele informaționale.

Nu trebuie să neglijăm și aspectele sociale ale acestui proces: cum vor primi justițiabili aceste inovații?; le vor utiliza sau nu?; ce provocări vor apărea pentru justițiabili, instanțe și alți subiecți implicați pe acest segment?

Din aceste considerente, este necesar, paralel cu dezvoltarea/reglementarea noilor opțiuni tehnice, menite facilitării interacțiunii electronice cu instanța de judecată, de informat și de popularizat respectivele inovații în rândul justițiabililor/avocaților, dar și de a stabili garanții legale, transferate și în sistemele informaționale.

Dublarea procedurilor și necesitatea garanțiilor privind gestionarea corectă a proceselor de lucru (lipsa acțiunilor neautorizate) constituie o altă provocare în calea digitalizării interacțiunii cu instanța de judecată, dar și accesarea, utilizarea datelor gestionate în diverse registre de stat.

Utilizarea videoconferințelor în cadrul ședinței de judecată reprezintă un alt aspect important al digitalizării accesului la justiție, el asigurând, pe de o parte, respectarea celerității procedurilor (mai ales în pandemie), iar pe de altă parte – utilizarea eficientă a resurselor umane și organizatorice ale instanței. Totuși, cadrul normativ național prevede un spectru foarte îngust de situații în care poate fi utilizată videoconferința.

Aspectele care necesită lămurire în acest caz sunt modul de asigurare a publicității ședinței de judecată în cazul desfășurării prin videoconferință, interacțiunea între avocat și participantul la proces (asigurarea confidențialității) etc.

În partea ce ține de asigurarea transparenței procesului de judecată, actualmente sunt publicate hotărârile și încheierile pronunțate de instanțele de judecată, lista ședințelor și chiar a dosarelor pendinte. Pe această latură urmează a transforma anonimizarea datelor participanților la proces prin „echilibrarea” principiului publicității ședinței de judecată și dreptul la viață personală a participanților. De asemenea, nu există un termen limită pentru afișarea publică a hotărârii/încheierii de judecată, nu este posibil de a vedea informația despre toate procesele din cadrul cauzei, inclusiv hotărârile/încheierile contestate. Motorul de căutare ar putea fi optimizat pentru a facilita accesul la documentele necesare, dar și pentru analiza jurisprudenței.

Înregistrarea audio a ședințelor de judecată este utilizată în toate instanțele de judecată, iar

copia poate fi preluată de către participantul la proces în condițiile cadrului normativ în vigoare [9], care este depășit. Aplicarea subsistemului e-Dosar Judiciar, trebuie să asigure pe viitor acces la înregistrările audio (și, eventual, video, la crearea condițiilor tehnice și normative) a tuturor părților implicate în dosar.

Soluția informatică e-Dosar Judiciar, integrată Programului Integrat de Gestionare a Dosarelor, a fost concepută pentru a facilita interacțiunea între justițiabili și instanțele de judecată. La momentul de față subsistemul este aplicat în regim de testare în șapte instanțe de judecată [6]. Totuși, deficiențele legate de aplicarea practică în regim de exploatare a e-Dosar Judiciar necesită modificarea cadrului normativ, dar și revederea unor fluxuri de lucru la nivel tehnic și organizatoric.

Putem afirma cu certitudine că progresul digitalizării sectorului judiciar depinde de modul în care este conceput și gestionat, atât în perspectivă tehnică cât și de reglementare procedurală. Inevitabil, digitalizarea informației impune în perspectivă și esențiale implicări în codurile de procedură, atât pentru etapa anterioară procesului judiciar nemijlocit, cât și în cadrul acestuia, dar și pentru executarea actului de justiție. Vor fi necesare noi principii care determină natura unui proces judiciar digitalizat, reevaluarea la nivel conceptual și aplicativ a fenomenului probei, care va influența esențial asupra inversării sarcinii probante pentru anumite categorii de cauze – element de discuție în prezent. La fel, este necesară efectuarea unei reconceptualizări profunde a interacțiunii, atât a justițiabililor cu instanțele cât și a altor subiecți interesați sau atrași în proceduri judiciare. Identificăm câteva principii care pot ajuta la facilitarea interacțiunii justițiabililor cu instanțele:

- centrarea pe utilizator (interfețe intuitive, design UX/UI modern, fluxuri simple și clare de lucru, meniu de suport interactiv, accesul securizat la date, asistență tehnică, suport pentru persoane cu necesități speciale);
- comunicarea pro-activă a inovațiilor către utilizatori, pentru pregătirea și asigurarea încrederii în soluțiile digitale propuse (ex., utilizarea e-Dosar judiciar);
- un punct de acces pentru interacțiunea cetățeanului/justițiabilului cu instanța de judecată și alte autorități/instituții de stat adiacente (ex., Portalul cetățeanului)

și integrarea sistemelor informaționale din domeniul justiției;

- pregătirea cadrului normativ paralel cu soluția tehnică sau anterior acesteia pentru raționalizarea folosirii mijloacelor bugetare. Discutarea largă și obținerea consensului privind interpretarea modernă a principiilor de drept, drepturilor procedurale și a modului de realizare a acestora;
- implicarea activă a instanțelor de judecată în promovarea utilizării e-Dosar Judiciar, comunicării electronice, semnăturii electronice de către justițiabili și actorii implicați în înlăptuirea actului de justiție.

Nu putem trece cu vederea principiile oferite în Planul de acțiuni al Comisiei Europene pentru Eficiența Justiției (CEPEJ) 2022-2025 „Digitalizarea pentru o justiție mai bună”: eficiența justiției, transparența justiției, justiția colaborativă, justiția umană, justiția centrată pe oameni, justiția informată, CEPEJ responsabil și interactiv [7].

Este de remarcat că Strategia privind asigurarea independenței și integrității domeniului justiției pentru anii 2022–2025 și Planul de acțiuni pentru implementarea acesteia, aprobate prin Legea nr. 211 din 06.12.2021, prevăd un șir de acțiuni menite să faciliteze digitalizarea domeniului judiciar, inclusiv accesul la justiție prin intermediul sistemului informatic e-Dosar Judiciar.

Concluzii

Digitalizarea informației, atât a celei cu caracter public, cât și a celei cu caracter privat, deschide noi perspective de valorificare a accesului liber la justiție și a dreptului la un proces echitabil. Principii fundamentale, general recunoscute, prin implicarea informației digitalizate, vor identifica noi limite calitative de aplicabilitate, astfel acordând un impact profesional atât practicii judiciare naționale cât și practicii regionale internaționale. Prin intermediul digitalizării informației, calitatea serviciului public *Justiție* va crește considerabil și va fi valorificată esențial eficiența lui. Chiar putem afirma că durata examinării cauzelor – o problemă esențială în sistemele judecătorești europene – va fi redusă esențial, costurile serviciilor juridice pentru persoanele private vor

scădea, costurile serviciilor publice juridice și judiciare vor fi diminuate în coraport cu bugetul public și va crește calitatea serviciilor juridice acordate de profesiile libere din sfera justiției – avocații, notarii ș.a.

Referințe bibliografice

1. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr.255 din 30.05.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr.111-115.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr. 122-XV din 14 martie 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr. 104-110.
3. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr. 1.
4. Constituția Republicii Moldova: comentariu / coord. de proiect: Klaus Sollfrank. Chișinău: ARC, 2012. 576 p.
5. Declarația Comisiei Europene pentru Eficiența Justiției (CEPEJ). Lecții învățate și provocările întâmpinate de judiciar în cadrul și după pandemia COVID-19, Reuniunea ad-hoc a CEPEJ din 10.06.2020. <https://rm.coe.int/declaration-en/16809ea1e2> (vizitat la 07.08.2023).
6. Hotărârea cu privire la pilotarea Sistemului Informațional Judiciar în toate instanțele judecătorești naționale. Nr.308/16 din 11.07.2023. <https://www.csm.md/files/Hotaririle/2023/16/308-16.pdf> (vizitat la 07.08.2023).
7. Planul de acțiuni al Comisiei Europene pentru Eficiența Justiției (CEPEJ) 2022-2025 „Digitalizarea pentru o justiție mai bună”, pact.1-7. <https://rm.coe.int/cepej-2021-12-en-cepej-action-plan-2022-2025-digitalisation-justice/1680a4cf2c> (vizitat 07.08.2023).
8. Principiile de la Bangalore privind conduita judiciară (2002), pct.3.2, inspirat de expunerea Lordului Hewart, Judecător în Camera Lorzilor, Marea Britanie (Rex v Judecătorii din Sussex; Ex parte McCarthy (1924)) – „Justiția nu trebuie doar să fie înlăptuită, ci este imperios necesar să se și vadă că justiția este înlăptuită”. https://www.unodc.org/res/ji/import/international_standards/bangalore_principles/bangalore_principles_romanian.pdf (vizitat 07.08.2023).
9. Regulamentul privind înregistrarea audio digitală a ședințelor de judecată, aprobat prin Hotărârea CSM nr.338/13 din 12.04.2013. https://www.csm.md/files/Acte_normative/REGinregistrarea_audio.pdf (vizitat la 07.08.2023).

